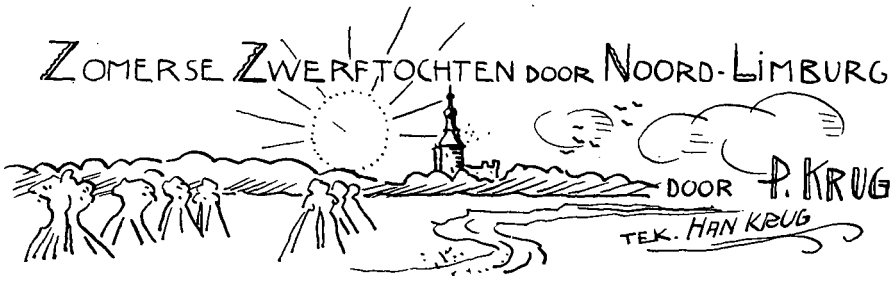

Zwerftochten door Noord-Limburg hebben hun eigen bekoring, vooral om de grote afwisseling van het landschap, maar ook om het verrassend nieuwe en onverwachte, dat de zwerver kan ontmoeten op zijn tochten over heidevelden en uiterwaarden, langs bospaden en beekdalen, over witblinkende zandverstuivingen en langs verstilde vennen. De Maas heeft uiteraard het karakter van het landschap voor een groot deel bepaald. Afzettingen van rivierklei op de schrale diluviale zandgronden gaven de mens de mogelijkheid hier een veelheid van gewassen te verbouwen. Naast rijke velden met golvend graan vindt men in Noord-Limburg boomgaarden, akkers en malse weiden. Wie door Noord-Limburg trekt vallen ook de prachtige velden asperges op, waarvan het fijne wuivende groen, vaak tegen een achtergrond van een stuifduin of een glooiend heideveld, het landschap een bijzonder cachet geeft. Ook augurken en mais worden hier veel geteeld. Wanneer men in de buurt van Lottum (bij Arcen) komt, wordt men getroffen door de prachtige rozenvelden, die in kleurenrijkdom kunnen wedijveren met onze bollenvelden in de duinstreek.
Een ander karakter heeft de omgeving van Mook. In de ijstijd werd de bodem hier door de druk van het ijs opgeperst tot hoge heuvels. Deze heuvels zijn bedekt met een lössachtige formatie, welke verwantschap vertoont met de bekende boekgronden van de Veluwezoom. Men zou hier bij Mook drie interessante gebieden kunnen onderscheiden, nl. het heuvelland met het bronnetjesbos, het complex van de St. Jansberg en de omgeving van het dorpje Middelaar met zijn heggenlandschap en rivierflora. Het bronnetjesbos, waar we onze verkenningen beginnen, heeft door de regelmatige aanvoer van betrekkelijk zuurstofrijk, stromend water een typische flora gekregen, met kenmerkende planten als bittere veldkers, het mooie paarbladig goudveil en ook de meer dan een meter hoge reuzenpaardestaart, een majestueuze verschijning in het schaduwrijke bos. Deze stevige paardestaart, meer dan een centimeter dik en gemakkelijk te herkennen aan zijn dicht opeengedrongen kransen van takken, treffen we ook in Zuid-Limburg aan. Verder kan men hier ook gele dovenetel, bosklaverzuring en dalkruid vinden, alle liefhebbers van het schaduwrijke bos. In de Limburgse bossen en hagen wordt men in de zomertijd ook vaak verrast door de aronskelk met zijn rode bessen. Kleine vliegjes, die in de bloeitijd in de bloeikolf kropen, werden bedekt met stuifmeel, maar deden tegelijk de ervaring op, dat ze in de bloeikolf gevangen moesten blijven totdat de sluitharen van de kolf waren verwelkt. Veel wijzer maakte deze ervaring hen niet, want eenmaal bevrijd, kropen ze ijlings weer in een andere bloeikolf, op deze wijze zorgend voor de kruisbestuiving, waaraan wij onze mooie rode bessen danken.

Hier en daar is de bodem dicht begroeid met een laag plantje, met glanzende, leerachtige, langwerpige blaadjes. Het is de maagdepalm, die ook gekweekt wordt. De mooie lichtblauwe bloemen zijn in de zomer al verdwenen, want het plantje bloeit hoofdzakelijk in april en mei. Evenals speenkruid vormt het zelden rijpe vruchten, maar weet zich te handhaven en uit te breiden door vele uitlopers. Een echte bosplant is ook de zwarte rapunzel, die zowel in Noord- als in Zuid-Limburg voorkomt. De donkerblauwe bloemen staan in een langwerpige aar en bloeien omstreeks mei-juni. Een voorliefde heb ik voor de hier ook veel voorkomende wederik, die met zijn goudgele bloemen, al dan niet met rode vlekjes, een sierlijke verschijning in het bos en aan de waterrand vormt. Deze voorliefde deel ik overigens met zweefvliegen en wilde bijen, waarvan ik vooral het slobkousbijtje wil noemen. Ook de boswederik vertoont zich hier in de bossen, maar deze heeft kleinere bloemen. Verder signaleren wij hier boslathyrus, longenkruid, lieve-vrouwen-bedstro, knollathyrus, vogelmelk en torenkruid. In de buurt van de vennen kan de vogelliefhebber de ijsvogel betrappen. Ook de buizerd (of zoals hij terecht soms ook wel genoemd wordt: de muizerd) is hier geen zeldzaamheid. Zeldzamer wordt wel de havik, die nog al eens van vervolging te lijden heeft door zijn voorliefde voor fazanten en hazen.

In zuidelijke richting gaande komt men langs de uiterwaarden bij het dorpje Middelaar, gelegen in een mooi landschap met vele meidoornheggen. Het is de moeite waard in het voorjaar een bezoek te brengen aan dit typische heggenlandschap, dat rijk is aan vogels die een voorkeur hebben voor het dichte struweel. Heel vroeg, in april al, gaan hier de sleedoorns bloeien en later volgen de meidoorns. Als een sneeuwlaag dekt de meidoornbloesem dan de hagen. Een speurtocht langs de Maas leverde ons o.m. het gele kruiswalstro en de wilde averuit op. Wanneer wij verder zuidwaarts trekken en de Maasvallei rechts laten liggen, komen wij in een afwisselend gebied, een mooi golvend landschap met dennenbossen, heiden, zandverstuivingen en vennen, afgewisseld door akkers. Op verschillende plaatsen banen smalle beekjes zich een weg naar de Maas, zoals het zgn. Gelders kanaal, dat geen kanaal is maar een snelstromend beekje, dat op enkele plaatsen prachtige meanders vormt door een weelderig bos.

Het gebied tussen het Maasdal en de Duitse grens behoort botanisch tot het Midden-Europese district en men kan hier verschillende typische planten vinden. Wij wezen in dit verband reeds op de flora in het gebied van de St. Jansberg. Maar ook elders kan men kenmerkende planten vinden als gele dovenetel, vrouwenmantel, muskuskruid, boswederik en heeft men geluk ook heelkruid. Ook het bescheiden heksenkruid met zijn merkwaardige naar beneden gerichte stekelige vruchtjes heeft zich hier niet zelden een plaats veroverd. Geen „place in the sun", want het is een echt schaduwplantje. Ditzelfde kan gezegd worden van de grootbloemmuur. Hoewel hij reeds in het voorjaar en de voorzomer bloeit, is deze bosplant ook later ge-

makkelijk te herkennen aan de stijve lijnvormige bladen, die zo stijf zijn, dat wanneer de plant omvalt, deze er op kan steunen.
Wie bij Arcen een kijkje neemt bij het mooie kasteel Arcen en de vervallen watermolen en vervolgens in noordelijke richting de weg langs de Maas volgt naar het Gelders Kanaal moet niet verzuimen ook een wandeling te maken naar de waarlijk grootse heide bij het Pikmeeuwenwater. Wanneer men hier eind augustus een bezoek brengt dan ziet men, zover het oog reikt, een weelderig bloeiende, stille heide, waar zich nauwelijks een mens vertoont. Een ongewoon verschijnsel in ons overbevolkte landje! Heuvels omgeven dit heidegebied, waar men uren kan rondzwerven. In de enkele stille vennen, nauwelijks beroerd door de wind, spiegelen zich de hoge wolkenluchten. Mooie vennen zijn er in Noord-Limburg meer, zoals het Koningsven of de Diepen bij Ottersum, de Venkoelen of het Zwarte Water bij Velden, de Ravenvennen bij Lomm en het Schuitwater bij Broekhuizen. Alvorens onze speurtocht langs de Ravenvennen aan te vangen, beklimmen we eerst de hierbij gelegen Witte Berg, van waaraf men een mooi vergezicht heeft over de omgeving. Eens was dit gehele gebied langs de Duitse grens één uitgestrekt moeras. (Ook de Mookerhei was vroeger een moerasgebied. Bij de slag op de Mookerhei in 1574 zijn honderden soldaten in de moerassen verdronken.) Een kruis aan de weg naar Lomm herinnert ons nog aan een man, die in 1633 in deze moerassen omkwam. Nu vormen de Ravenvennen een viertal plassen, die gedoemd schijnen om te verlanden. De plantenliefhebber zal hier graag enkele uren toeven. Lichtgroene veenmossoorten dekken de moerassige bodem als een zacht tapijt. Tussen de gele weelde van tormentil (direct herkenbaar aan zijn vier bloemblaadjes) schiet de wilde bertram, de roodstengelige wateraardbei, de bescheiden waternavel, het waterdrieblad, de wederik en de pitrus omhoog. Geen zeldzaamheid is hier ook de moerasdroogbloem, die wel beschimmeld lijkt en terecht de bijnaam „Hollandse Edelweiss" heeft gekregen. In niet geringe aantallen groeien bij verschillende vennen driedelig- en knikkend tandzaad, mattenbies, wolfspoot, rondbladige zonnedauw en last but not least moeraswolfsklauw. Ook melkeppe is hier geen uitzonderlijke verschijning. Twijfelt men aan de identiteit van deze mooie hoge witte schermbloem, dan zijn de witte topjes van de fijn verdeelde bladeren en (meestal) het witte melksap doorslaggevende bewijzen. Een aardige vondst in een moerassig bosje was ook de adderwortel, een hoge moerasplant van de familie van de veelknopigen, die zijn naam dankt aan de kromme wortelstok.
Over het algemeen zijn de bossen tussen de Maas en de Duitse grens niet hoog, maar zowel om de flora als de fauna toch zeker de moeite waard. Een wandeling door de bossen ten oosten van Arcen is zeker aan te bevelen. Men heeft mij verteld, dat hier naar schatting wel een negentigtal vogelsoorten voorkomen.
Wanneer men vanuit Arcen de Lingsforterweg naar de grens neemt en even voor de grenspost links het bos in gaat, vindt men hier tussen de hoge heuvels een merkwaardig langgerekt stuk weiland. Dit is de Fossa Eugeniana, het overblijfsel van een kanaal, dat in de Tachtigjarige oorlog door de Spanjaarden is gegraven. De hoge heuvels in de buurt zijn resten van oude Spaanse forten. In de bossen op deze hoge zandgronden vindt men natuurlijk veel eik- en adelaarsvaren, de hengel met zijn gele horizon-

taal staande bloemen (zoals bekend een halfparasiet, die o.a. op gras en heide parasiteert) en verder valse salie, bosbes, wespenorchis en boskruiskruid. In de heiden en stuifduinen wordt het oog hier en daar getroffen door rijzige jeneverbessen, die in de avondschemer soms lijken op spookachtige wachters in dit oude landschap.
Langs de zandpaden staat hier in het voorjaar de vlammend-gele brem te bloeien. Nu, op een warme zomerdag, hangen er ontelbare bruinzwarte peulen aan de hoge struiken. Op de kronkelende zandpaden weet de grondster met zijn naar alle kanten uitstralende rode stengeltjes en witte bloempjes, zich ondanks boerenkarren te handhaven. Niet graag zou men in de zomerse bossen de gelderse roos missen met zijn trossen enigszins doorschijnende vermiljoenrode bessen. Vooral lijsters zijn verzot op deze bessen. Naast de min of meer „gewone" vogels heeft Noord-Limburg een aantal vogels, die wel een extra vermelding waard zijn, zoals de sprinkhaanrietzanger, de nachtzwaluw, de klapekster, het blauwborstje, de oeverzwaluw, de ijsvogel en de zwarte specht. Van deze laatste vindt men herhaaldelijk de ovaalvormig uitgehakte nestgaten, bij voorkeur in beuken (de bonte specht maakt een rond gat). Een verrassing vormde voor mij de Turkse tortel. De Turkse tortel is van de gewone tortelduif door een smalle zwarte streep in de nek te onderscheiden. De bovenzijde is lichtbruin. In de vlucht toont de gespreide staart een opvallende brede witte band, welke veel breder is dan bij de gewone tortelduif. De vogel heeft zijn territorium in een dertigtal jaren, van 1928 tot 1957, uitgebreid van Servië tot aan de Noord- en Oostzee en is zelfs in Scandinavië doorgedrongen. Hij laat een diep roe-koe-koe horen (met de klemtoon op de tweede lettergreep). In tegenstelling tot de tortelduif, die tot de fauna van het eiken-haagbeukenbos behoort, zoekt de Turkse tortel graag de bewoonde wereld op en nestelt in bomen, maar ook in woningen en zelfs op de grond. Op allerlei akkers vindt hij zijn voedsel. Ook is hij er niet afkerig van een graantje mee te pikken in de buurt van kippenhokken. De Turkse tortel heeft zijn naam te danken aan het feit, dat hij reeds enkele eeuwen voordat hij in Europa bekend was, in Turkije algemeen voorkwam en vandaar uit, via de Balkan naar het westen is doorgedrongen. Merkwaardig is dat — zoals men mij meedeelde — de Turkse tortel in Zuid-Limburg en België niet voorkomt.

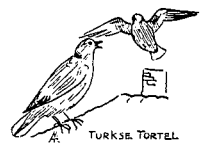

Langs de akkers tussen Velden en Venlo werden wij nog verrast door een tweetal niet erg algemene planten, nl. de witte munt, die lange, dunne lichtlila schijnaren heeft en de lichtgele reseda. Ook grijskruid kon men hier nog al eens aantreffen. Dit grijsgroene plantje met zijn witte kruisbloempjes houdt van droge, zonnige plekjes evenals zeepkruid, dat hier ook voorkomt. Dan was er nog het knopkruid, een typisch akkeronkruidje van de aardappelvelden, een composietje met een geel hartje en witte straalbloempjes. Het plantje, afkomstig uit Peru, heeft zich hier op verschillende plaatsen ongelooflijk snel uitgebreid. Enkele tientallen jaren geleden was het nog iets bijzonders knopkruid te vinden (volgens de flora van Heimans en Thijsse van 1930 nog z.z.z.), nu is het bepaald geen ontdekking meer. Veelvuldiger treft men hier op de akkers de gele ganzenbloem aan. Een heel mooi onkruidje is ook de akkerleeuwenbek met zijn

BOOMMARTER

rozerode bloemen in de bladoksels. Een bijzonder plantje, dat wij in het westen niet kennen, met een voorkeur voor kalkarme roggeakkers, is de korensla, een goudgeel composietje.

Wie 's nachts zijn tent verlaat om een naburige uil te verrassen heeft een heel kleine kans een das of een vos te ontmoeten, maar reken daar maar niet op. Dassen komt men nog al eens op het spoor, omdat deze de merkwaardige gewoonte hebben hun uitwerpselen op bepaalde plaatsen in speciaal daarvoor gegraven kuilen te deponeren. Deze gaten worden echter niet dichtgegooid — zoals een nette huiskat doet — maar blijven open, zodat de dassen zich daardoor verraden. Helaas gebeurt het nog wel eens, dat boeren de zeldzame dassen doodslaan. Hiervoor is geen enkele reden. Grimbert is een nuttig dier, die muizen, kevers, slakken, kikkers en wormen verslindt. Het feit, dat hij het ook wel eens op jonge konijnen, hazen, wortels, knollen, vogels en eieren gemunt heeft, moet men hem maar vergeven. Al heeft men dan weinig kans om Grimbert te ontmoeten, wie geduld heeft kan wel eens een boom- of steenmarter op zijn strooptochten verrassen.

Onze insektenvrienden, specialisten zowel als leken, en eigenlijk iedereen, kan ik een gang naar het mooie missiemuseum in Steyl aanbevelen, waar men naast een fantastische vlindercollectie (de grootste van Europa naar men zegt) en een mooie verzameling vogels, zoogdieren en schelpen ook allerlei kunstvoorwerpen uit oosterse landen kan bewonderen.

Langs de Maas zijn vele, onvergetelijk mooie plekjes. Hier en daar trekt een oude watermolen de aandacht. Natuurlijk zijn de weiden langs de Maas het mooist vóór de maaitijd, dus begin juni. Maar ook later vindt men nog vele margrieten, stalkruid, veldsalie en ook onze grijsgroene stekelige vriend, de kruisdistel, die evenals de kattendoorn een voorkeur heeft voor dijken, ontbreekt hier niet. Opvallend is de kruisdistel, die geen distel is (hij behoort tot de schermbloemigen), zeker niet, maar toch trekt hij in de bloeitijd nog veel bezoek van hommels en zweefvliegen. Een typische verschijning temidden van de planten van de Maas mag niet onvermeld blijven de grote pimpernel, met zijn donkerrode aren. Op gunstige plaatsen kan hij wel anderhalve meter hoog worden. Verder ontbreekt hier ook de in Zuid-Limburg zo algemene ruige weegbree niet. Veel vindt men verder de agrimonie met zijn lange trossen gele bloemen. Honing heeft de agrimonie niet, zodat hij slechts weinig door insekten wordt bezocht. De vruchtvorming komt dan ook meest tot stand door zelfbestuiving. Ik verbaas me vaak over het aanpassingsvermogen van deze plant. Hij groeit meestal in grote hoeveelheden langs betrekkelijk vochtige dijken, maar ik heb hem ook midden in de droge duinen gevonden. Ook de prachtig blauwe cichorei langs de dijken is altijd weer een lust voor het oog. Na de middag, wanneer de zon het felst is, sluiten de opvallende bloemen zich. Bij de ruïne met de typerende naam „Gebroken Slot" groeiden stinkende ballote, vlasleeuwenbek, rapunzelklokje, heggedoornzaad, akkerkool, leverkruid en koningskaars. Vanaf deze ruïne heeft men een prachtig vergezicht op de Maas, die fel glinsterend in het zonlicht, rustig voortglijdt langs de frisgroene uiterwaarden, langs akkers, populierenbosjes en rozenvelden. Een aardige vondst was hier ook het muskuskaasjeskruid, dat we naast het groot kaasjeskruid aantroffen. Het groot kaasjeskruid herkent men direct

aan de donkere strepen op de rose kroonbladeren, het muskuskaasjeskruid is lichtrose tot wit en heeft, zoals de naam zegt, een zwakke muskusgeur. Geen zeldzaamheid langs de Maas is de mooie zwarte toorts, direct te herkennen aan de violet-wollige meeldraden van de lichtgele bloemen. Hier en daar vonden wij ook de heksenmelk, een wolfsmelksoort met lancetvormige, stompe bladeren.
Interessant, zowel voor bloemenvrienden als voor vogelaars, zijn de oude Maasarmen, zoals bv. het Dubbroek bij Baarlo, waar in de omgeving ook mooie loofbossen liggen. Veel van het eens zo grote moeras bij Dubbroek is thans ontgonnen en in de vaak nog drassige bodem staan nu vruchtbomen. Toch is hier nog een aardig stuk moerasbos te vinden met typische bomen en planten als es, populier, lijsterbes, braam en framboos. Met moeite worstelden we ons door de dichte vegetatie van manshoge engelwortel, valeriaan, jonge wilgen en stekelige braamstruiken. Leverkruid en valeriaan, rijk bloeiend met rose, schermachtige bloemtrossen, komen hier evenveel voor als wederik, moerasspiraea, waterdrieblad, moerasrolklaver en wateraardbei. Ook kamperfoeli, hennepnetel, kale jonker, kornoelje, gelderse roos en hop ontbreken niet. Hoog slingerde de hop, vastgehecht door fijne haakjes, zich om elzen en populieren. De vruchten, de zgn. hopbellen, eironde groene bolletjes, bevatten in de schubben een bitttere olieachtige stof en worden daarom in de bierbrouwerijen gebruikt om het bier een pittig smaakje te geven. De hop is tweehuizig, op sommige planten komen alleen mannelijke, op andere alleen vrouwelijke bloemen voor. Ook de vuilboom (sporkenhout) wist zich hier en daar goed te handhaven. Heeft men geluk, dan kan men in de voorzomer op de bladen de dofgroene rupsen van de citroenvlinder aantreffen. De bessen van de vuilboom rijpen in de zomer, in het begin zijn ze rood, later worden ze zwart. Ook de bepaald onaangenaam riekende moerasandoorn ontbreekt in de moerassige stukjes niet.
Verder vermelden we nog de watereppe, de egelskop en de waterzuring, alle planten, die het hunne bijdragen tot de verlanding. Meer kleur aan het geheel geven de paarse kattestaart, de gele wederik, de lichtrode valeriaan en het bescheiden blauwe glidkruid, ook wel blauwe godsgenade genoemd. Zo eindigden in Dubbroek onze verkenningen in Noord-Limburg. Het verslag van onze tochten is een lang relaas geworden. Toch is het nog te kort om weer te geven, wat Noord-Limburg de wandelaar, die de rust van heiden en vennen, van bos en rivier zoekt, heeft te geven aan boeiend natuurschoon. Wie zèlf de „Vijf Heerlijckheden" doorkruist vindt ongetwijfeld veel meer dan in een artikel kan worden gezegd.

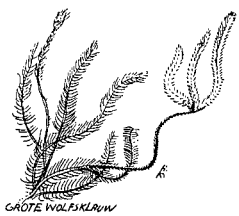
GROTE WOLFSKLAUW